

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Barbory Janouškové

Nereferenční *to* v češtině jako expletivum?

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl nejprve zmapovat pojetí referenčního a nereferenčního *to*, jeho užití a možné slovnědruhové klasifikace nejen v češtině, ale i v angličtině, kde je literatura o expletivech bohatší než v češtině. Nejdůležitějším zdrojem práce z české odborné literatury je přitom studie Ivany Kolářové, na jejíž výzkum konstrukcí s expletivy v psané češtině se navazuje v praktické části. Cílem praktické části je doplnit popis charakteru českého expletivního subjektu *to* na základě kvalitativní analýzy mluvených dat (celkem 300 kontextů) z korpusů ORAL 2013 a ORTOFON. (Oceňuji, že se autorka odhodlala použít mluvená data, která jsou obecně těžší dohledatelná a interpretovatelná než data psaná.)

V teoretické části oceňuji šíři literatury, kterou se autorka zabývala, a její schopnost vystihovat podstatné věci stručně. Za cennou považuji především charakteristiku češtiny jako částečného pro-drop jazyka a upozornění na různé vlastnosti těchto jazyků mezi jazyky světa.

Teoretické části by však výrazně prospělo, kdyby autorka probrané fakty shrnovala a usouvztažňovala s vlastní prací. Jednotlivé části teoretického textu nejsou shrnuty průběžně a vlastně ani souhrnně, protože shrnutí na s. 39 místo zopakování nejdůležitějších poznatků a jejich zhodnocení pro vlastní práci přináší poznatky nové – vlastní koncepci pojmání nereferenčního *to* a rozlišení dvou konstrukcí, se kterými autorka bude pracovat v praktické části. Pro čtenáře tak není zcela jasné, jak autorka k oběma konstrukcím došla, proč vybírá právě je. Rozlišuje přitom formálně expletivní *to* ve vytýkacích konstrukcích a inferenčně expletivní *to*.

K prvnímu typu konstrukce mám rozsáhlejší připomínku. Zcela souhlasím s tvrzením autorky, že existují případy, v nichž *to* stojí na pomezí mezi referenčností a nereferenčností, a o expletivnosti by tedy mělo rozhodnout i něco jiného, než jen nepřítomnost reference. Za velmi problematické ale považuji tvrzení, že *to*, které odkazuje k vedlejší větě v souvětích jako *A už nefunguje to, že se bezděcí nechaj zavírat.* (s. 41), plní jen syntaktickou funkci a jeho „reference je významně oslabená“ nebo jinak formulováno: referenta lze dohledat, ale „výraz *to* k němu odkazuje až zprostředkovaně přes závislou větu, a tudíž primárně „odkazuje“ k dané vedlejší větě a jeho vyjádření je vyžadováno pouze syntakticky“ (s. 40). Z tohoto tvrzení podle mého plynou důsledky, které autorka opomíjí: 1) expletivem v češtině by byly všechny korelativní výrazy nejen včetně předmětů (na které autorka v jedné poznámce pod čarou upozorňuje, ale v textu samém si jich nevšímá), ale také zájmenná příslovce (*Budou bydlet tam, kde jim přidělí půdu.*); 2) bylo by třeba se vypořádat se všemi výskyty zájmena *to*, které plní syntaktickou funkci a odkazují k vedlejší větě jako např. *Šel tam, protože mu přikázali, aby potrubí opravil. Byl to ale zbytečný příkaz.* (rozdíl daný tím, že v této větě je *to* anaforické, kdežto v příkladu užitém autorkou kataforické, mi nepřijde tak zásadní, aby zakládal jiné hodnocení z hlediska ne/reference, případně jejího oslabení); 3) bylo by třeba prokázat, čím se liší věty, v nichž je korelativní *to* nutné použít, a věty, v nichž je lze vynechat, a na základě toho pak mluvit o čistě syntaktické funkci oproti např. možné zdůrazňovací funkci těchto zájmen; 4) predikáty řídících vět, kde se jako součást podmětu vyskytuje korelativní zájmeno, by bylo podle představeného přístupu třeba brát jako bezpodmětné (autorka se přiklání k pojetí, které považuje za bezpodmětné i věty, kde je obsazená pozice podmětu, ale referent podmětu nelze identifikovat, s. 26). V práci nejsou tyto problémy brány v potaz (až na poznámku o korelativních ve funkci předmětu jako možných expletivech), proto prosím autorku o vyjádření se k nim v rámci obhajoby.

Autorčinu analýzu vět s inferenčně expletivním *to* považuji naproti tomu za velmi zdařilou. Autorka ukazuje, v jakých typech konstrukcí toto užití zájmena v mluvených korpusech našla, a ukazuje také, že tato užití jsou

v daných konstrukcích obligatorní. Seznam, který ve svém textu představuje Kolářová, je tak vhodně doplněn o další typy užití.

K představené klasifikaci mám jen jednu poznámku: Může se autorka vyjádřit k tomu, proč postuluje zvláštní kategorii pro „všeobecné *to*“, když tato charakteristika více či méně platí i o mnoha příkladech uváděných jinde? Nebo opravdu našla příklady, ve kterých se užití nedá charakterizovat jinak než takto?

Autorka se v souladu se zadáním své práce zabývá pouze expletivním *to* ve funkci podmětu, protože je to právě podmět, kde se výskyt takových zájmen postuluje v angličtině i v češtině. Za velmi podnětné proto považuji upozornění na to, že stejná užití *to*, jako autorka nachází ve větách s inferenčně expletivním podmětem *to*, se vyskytují také v předmětu (a lze se domnívat, že i jinde).

Autorka se také vyjadřuje k tomu, že se podle ní v češtině nevyskytuje kvazi-argumentová konstrukce s expletivním *to*, která se postuluje v angličtině pro věty jako *It rains*. (s. 42). V těchto větách se v češtině podmět nevyskytuje, proto se v případě vět jako *To ale prší*. nejedná podle autorky o expletivum, ale o modifikační částici. Toho hodnocení je jistě možné přijmout, není pak ale jasné, proč autorka do své analýzy zahrnuje věty se slovesem *hrknout*, které se může vyskytovat jak ve větách jako *V hodinách hrklo.*, tak ve větách *V hodinách to hrklo*. V čem se tyto případy liší od vět jako *Prší*. a *To prší*.? Jak se tedy autorka staví k obligatornosti jako znaku expletiva (v inferenčně expletivních konstrukcích)? O obligatornosti uvádí pouze, že závisí na kontextu a porušení gramatičnosti (s. 60), ale nevyjadřuje se k tomu, jestli je pro ni definičním znakem expletiva.

Po formální stránce byla práci věnována dostatečná pozornost, rušivých momentů je málo, všechny nalezené při čtení pro tento posudek jsou vyznačeny ve výtisku, který byl autorce předán před obhajobou. Jedná se o překlepy (*vytnutí místo vytknutí*, s. 32, *mezi referenčností a nereferenčností*, s. 40, „výraz *to* [...] není [...] vyprázdněné“, s. 40, *se verbonominálním predikátem*, s. 51), chyby v interpunkci (čárka před *než*, s. 33, před *jako*, s. 50), věcné omyly (*car* místo *pig*, s. 32), neobratné formulace (*na to je navázáno*, s. 11, *pokládá do centra svého soustředění*, s. 15, *je it vytaženo na začátek věty*, s. 32, *[d]alším argumentem [...] je i ten, že*, s. 33, *specifickým příkladem je doplnění zvrtným zájmenem*, s. 50, *které jsme vymezili samostatnou kategorií*, s. 57, *[v]ariabilita konstrukcí variuje* (s. 60), *v kontextech podobných u vět s expletivním subjektem*, s. 64), chybějící kurziva (*to*, s. 18, *hrknout*, s. 56, v pořádku, s. 57).

Drobné připomínky ke struktuře práce: Na s. 14 není jasné, co se myslí vágními anaforickými nebo kataforickými jazykovými prostředky. Na s. 38 by bylo dobré vysvětlit, co jsou to lokativa. Bez toho je výklad nesrozumitelný. Na s. 48 a následujících by bylo dobré vždy provázat výklad s čísly příkladů. Na s. 55 jsou přehozena čísla příkladů. V závěru práce by bylo vhodné uvést u vlastní klasifikace vět s expletivem příklady.

Celkově práce bezesporu splňuje nároky na diplomové práce kladené, doporučuji ji proto k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně nebo velmi dobře v závislosti na průběhu obhajoby.